

აღა-მაჰმადხანის
მეორეთ შემოსევა და მისი
წამქეზებელნი 1797 წ.

ზ. ჭიჭინაძე

ტფილისი.

ამბ. „შრომა“, პლექანოვის პროსპექტი, № 67.

1920

აღა-მაჰმადხანის მეორეთ შემოსევა და მისი წამქეზებელნი 1797 წ.

ისტორიულის მასალებით დასაბუთებულია და დამტკიცებული, რომ საქართველოს და ქართველ ერს ოსმალნი და სპარსნი, პეტრე დიდის შემდეგ სულ რუსების მეგობრობის გულისთვის ემტერებოდნენ. ქართველთ მეგობრობა სპარს-ოსმალეთ რუსებთან კარგათ იცდიდნენ, და ამ გაოქმობას მხოლოდ ოდნავ ადევნებდნენ თვალ-ყურს, ხოლო 1783 წ. შემდეგ კი, რა კი მეფე ერეკლემ და სოლომონ მეფემ რუსეთის მფარველობა აღიარეს და ეკატერინე ხელმწიფესთან კავშირი დადეს და გიორგევსკში ამ მფარველობის ტრაქტატიც დასწერეს. ამის შემდეგ კი ოსმალ-სპარსნი ცხარეთ მიეცნენ ღუმილს და ქართველებსაც უფრო დიდის მტრულის თვალით დაუწყეს ყურება.

თუმცა ის-კი ცნობილია კარგად, რომ სპარს-ოსმალთა არც ამ შემდეგ დაანებეს თავი ქართველების დალოლიებას და ხან ოსმალეთი და ხან სპარსეთის ყეინი მუდარებით მომართავდნენ და სთხოვდნენ ქართველებს, რომ ამათ უსათუოდ რუსებთან მეგობრობა მოესპოთ და მათთან შორს დამ-

-4-

დგარიყვნენ, თვით ერეკლე მეფესაც ბევრჯერ მომართეს ასეთის სიტყვიანის ფირმანებით და თხოვნით, რომ რუსებთან მეგობრობა მოსპეთო. ერთ ფირმანში ყეინი ასე მიმართავს ერეკლე მეფეს;

„თქვენმა უმაღლესობამ კარგათ იცის, რომ თქვენ ყოველთვის ერანთან გქონიათ მეგობრობა და სამეზობლო სალამი. ეხლა ეს დაგირღვევიათ და რუსებს მოჰკიდებიხართ, თქვენ ერთი ჭკვიანი კაცი

ხართ, ეს როგორ გეკადრებათ, ამიტომ ვისურვებ, რომ თქვენ წინათვე შეგატყობინოთ, რომ რუსებთან შეერთება დახსნათ, თორემ თუ ამას არ იზამთ, მაშინ ჩვენ მოვალთ და ქართველთა და რუსთა სისხლს დავაქცევთ და მტკვრის მსგავსათ მდინარეთ გავაკეთებთ, ამის მოწერა ჩვენ მიტომ მოვინდომეთ, რომ შენ შენი თავი იცნა და რუსებთან შეერთება დახსნათ.

ასე, ემუდარებოდნენ სპარსნი ქართლ-კახეთის მეფეებს, ასევე, სთხოვდნენ ხოლმე ოსმალნიც. თვით მეფე გიორგის, რუსებთან დაკავშირების წინეთ, ანუ 1799 წ. ტფილისში ოსმალთაგან დეკლარაცია მოვიდა და მეფე გიორგის ავედრეს შემდეგი:

„თქვენ ოღონდ საქართველოს რუსებს ნუ მისცემთ, ოღონდ რუსებს ნუ შემოუშვებთ საქართველოში და ჩვენ პირობას მოგცემთ, რომ დღეის შემდეგ თქვენი შემწუხებელი აღარც სპარსნი ექმნენ და აღარც ოსმალნი. გარდა ასეთის პირობის ჩვენ დაგიბრუნებთ თქვენ ყველა წართმეულ საქაროველოს

-5-

ალაგებს და მასთან სამხედრო იარაღით და ჯარითაც დაგეხმარებით“ ოსმალთა დეკლარაციაში, სხვათა შორის რეულა ახალციხის თემის, ქართველ კათოლიკეთ არქიმანდრიტი პავლე შაჰყულიანი, რომში ნასწავლი და მცოდნე ევროპიულის და აზიურის ენების. ესევე არქიმანდრიტი იყო დანიშნული ოსმალთა მთარგმნელად. არქიმანდრიტი დალაგებით მოუთხრობდა მეფე გიორგის ოსმალთა დაპირებას და თან ურჩევდა, რომ მეფე გიორგის მიეღო ოსმალთა ეს წინადადება, მაგრამ გიორგიმ უარი უთხრა. ასე მოწმობს ამ გარემოებას თვით ეს არქიმანდრიტი. ამავე წლის ბოლოს, თუ 1800 წ. დამდეგს მეფე გიორგის სპარსეთის ბაბა-ხან-ფეთ-ალი შაჰისაგანაც მოუვიდა დეკლარაცია. ბაბა ხანი ძმის წულია აღა-მაჰმედ ხანისა. ბაბა ხანმა ბიძის მტრობის მაგიერ ქართველებთან მე-

გობრობა ისურვა და ამიტომ მეფე გიორგის მიმართა და შემოუთვალა შემდეგი:

„ოღონდ თქვენ რუსებს ნუ უკავშირდებით, რუსებს საქართველოში ნუ შემოიყვანთ და ჩვენ მოგცევთ პირობას, რომ დღეის შემდეგ, ერთმა სპარსმაც აღარ შემოადგას ფეხი საქართველოში. ამას ჩვენ გადმოგცემთ შირვანს, ბაქოს, ერევანს, გარდა და სხვა ადგილებსაც, დაგეხმარებით ჯარით, საომარის იარაღით და სხვა ფრითაც, ორონთ რუსები ნუ მოგყავთ, თორემ ბოლოს ეს ჩვენთვისაც ცუდი იქ-

-6-

ნება. ეს დავალება გიორგი მეფემ პავლე იმპერატორის წინადადებით უარი ჰყო, ამაზე სხვა დროს.

ასე ეხვეწებოდნენ ჩვენს ძველებს ოსმალ-სპარსნი და თან კარგს პირობებსაც უდებდნენ, ქართველებს რომ შეესმინათ თავიანთ მეზობელთა დავალება და თხოვნა, მაშინ მთელს საქართველოს თავიდან ასცდებოდა ოსმალ-სპარსთაგან ხშირად თავზე დაცემა, ქვეყნის აოხრება და ხალხის ხოცვა. ჩაენ ცხადათ ვიცით და ეს ნამდვილიც არის, რომ ყეინი მეფე ერეკლეს ასე ეხვეწებოდა:

„ოღონდ თქვენ ქართველებმა რუსებთან კავშირი მოსპეთ და ჩვენ თქვენ სასარგებლოდ შევასრულებთ ყოველისფერს ისე, როგორც თქვენი უმაღლესობა ისურვებს და იკადრებს. სპარს-ოსმალნი ქართველებს ასე დაჟინებით მიტომ ავალეზდნენ, რადგანაც დიდათ ეშინოდათ საქართველოში რუსების შემოსვლის. იცოდნენ კარგი დღეები და ბოლოს საქართველოს გზებით რუსთაგან ერთიც მოისპობოდა და მეორეც.

ეს გარემოება პეტრე დიდის შემდეგ, რუსებმაც კარგად შეიგნეს და გაითვალისწინეს, შეიგნეს ის გარემოება, რომ საქართველოს დაჭერით და ქართველი ერის დახმარებით იგინი მთელს კავკასიის ადგილებს

ადვილათ დაიპყრობდნენ, ამიტომაც განიძრახეს რუსებმა 1724 წ. საქართველოს დაჭერა და მერე ქართველების გზით მთელი კავკასიის ხელში ჩაგდება.

-7-

ამის იმედები რუსებს პეტრე დიდის შემდეგ შეურყევლად მიეცათ, მათ აუცილებლივ სურდათ საქართველოს დაპატრონება, რადგანაც მათ კარგად შეიგნეს ის გარემოებაც რომ ქართველები მათი მერჯულე ქრისტიანები იყვნენ და მასთან რუსების დიდი მოყვარენიც მხრივ.

რუსების ფიქრით საქართველოს ხელში ჩაგდება იქმნებოდა დიდი სიმდიდრე, დიდი საუნჯე რუსეთის სახელმწიფოსთვის, საქართველოს დაპატრონებას უსათუოდ მოიპოვებოდა რუსების გაძლიერება მთელს აღმოსავლეთში. ამის ცნება რუსებს უეჭვოთ სწამდათ, რადგანაც მათს წინაშე ქართველები იყვნენ ცნობილნი როგრც გმირი, მეომარი და ერთგული ხალხი თავის თავის, ქრისტიანობის და მეზობელის რუსეთის ერის და სახელმწიფოსიც.

ეს გარემოება სპარს-ოსმალთაც კარგათ იცოდნენ და ამიტომაც იყო, რომ ესენიც თავგამოდებით იღვწოდნენ მის შესახებ, რომ საქართველო რუსებს არ ჩაეგდოთ ხელში; რუსნი საქართველოში არ შემოსულიყვნენ, ფეხი არ შამოედგათ, თორემ ბოლოს დროს, ეს მათი დალუპვაც იქნებოდა. ამას კარგად გრძნობდნენ ოსმალ-სპარსნი და ამიტომ ქართველებს ბევრ ნაირად ულოლიებდნენ და ესიყვარულებოდნენ, მაგრამ გაწყობითაც ვერას აწყობდნენ, ამ გარემოებას ყოველვის წინააღმდეგ ძალათ წინ ელობებოდა სარწმუნოების საქმენი.

-8-

ბედშავი ქართველნი რაკი ერთხელ შეწუხდნენ

ოსმალ-სპარსთაგან, რაკი ერთხელ სასტიკად იქმნენ აოხრებულ-ანიაგებულნი, ამიტომ ქართველებს მათი აღარაფერი სჯეროდათ, ხოლოთ, ქართველნი ვეღარ არჩევდნენ ვერც ოსმალ-სპარსთა მტრობას და ვერც მეგობრობას, ქართველებს რაკი ერთხელ თავში ჩაენერგათ თათრების მტრობის ხსოვნა და მათი ბოროტების ხსოვნაც გულში მკვიდრათ ჩაენერგათ, მის შემდეგ ქართველების თავიდან აღარ ამოვიდა ეს შიში და მცნება და სწორედ ეს იყო ბოროტება რომ ქართველნი ოსმალ-სპარსთა ვეღარც სიყვარულს არჩევდნენ და ვეღარც მტრობას ერთი-მეორისაგან.

რაკი ოსმალ-სპარსელებმა ქართველებთან ვერა გააწყეს-რა მიტომ ბოლოს დაადგნენ ასეთ გზას.

რაკი არ იქმნა და ქართველებმა არ დასტოვეს რუსეთის მეგობრობა და არც აპირებენ დატოვებას, ამიტომ საქართველო ისე უნდა მოვსპოთ, რომ ქართველების ქვა-ქვაზე აღარ დარჩეს და მის შემდეგ მეტი რა გზა ექმნებათ, რუსებთან მოსპობენ მეგობრობას, ასეთ ფიქრებს მიეცნენ ოსმალ-სპარსნი და ამავე აზრებს მათ უფრო კარგად უხვდებოდნენ რუსეთის სახელმწიფო ჯაშუშები და სამხედრო პირები, რაც ქართველებისათვის ყოველთვის საიდუმლოებით იყო გარემოცული, რუსების ეს გველური ბოროტება გამოქვეყნებულ იქმნა 1769 წ. გენერალ ტოტლობენის მოქმედებით, მაგრამ ეს ქართველებმა მა-

-9-

ლე დაივიწყეს. შემდეგ ამის 1795 წ. რომ აშკარა იქმნა, როცა ყაენი საქართველოს მოევლინა 300 თუ 400 ათასის კაცით.

ეს იყო ჩვენი ქრისტიან მოძმეთა მოქმედების ნაყოფი, ამათი მოქმედება იყო იქამდის ბოროტი, უსამართლო და უნამუსოებით გარემოცული, რომ მათ მაინც თავიანთ ბოროტებას სიავეს თავი არ გაანებეს და დაიწყეს ცდა და ფულების ხარჯვა, რომ

1795 წ. განადგურებულ საქართველოს მტერი ახლად მოვლენოდა და დასცემოდა ასაკლებად ესე, რომ საქართველოს ქვა-ქვაზედაც აღარ დარჩენოდა, ბოროტება და ასეთი ბოროტება ყოვლათ შეუძლებელია, რომ კაცის გონებისაგან წარმოსდგეს ადვილად.

ამ ბოროტების ხელის დაფარვა აღარ გამოდგება, რუსთა ბოროტება რომ ყოველთვის არსებობდა ოსმალების წინააღმდეგ და ყოველთვის იგი დიდის საიდუმლოებით იყო გარემოცული, ამას ასაბუთებს ბევრი რამ ისტორიული ცნობები. ამიტომ ვალათ მიმაჩნია რომ რუსების მთავრობის ასეთ ბოროტებაზე ჩვენ გულ ახსნილ ვილაპარაკოთ და მას ცოტი შორიდანაც შევეხოთ. ამიტომ ჩვენ მივმართავთ გაკვრით იმ დროსა და საუკუნეს როცა ქართველები რუსის მეფეებს და ბარათებს წერილების მიწერ-მოწერა გაუმართეს.

აქ თამამადვიტყვით შემდეგ ახსნას, რაც სა-

-10-

ჭიროა, რომ ეს გარემოება ჩვენს ისტორიულს მწერლობაში წინ იქმნეს წასული. ეს გარემოება უსათუოდ უკეთესად უნდა იქმნეს ანუსხული და აწერილი, რუსთა ბოროტება ქართველებზე იქამდის მძლავრია, რომ თვით XVII საუკუნეში, საქართველოში შაჰ-აბაზის შემოსევის მიზეზებათ იმდენად ლუარსაბ მეფის შეუგნებლობა არ იყო, არც. თეიმურაზ მეფის დიპლომატიური წერილების გზავნა აქეთ-იქით და არც დიდი მოურავი გიორგი სააკაძის ღალატი, რამდენიც იყო მიზეზნი რუსეთში ახლად გამეფებულ რომანოვების გვარის წევრთა ფლიდობა და მოსკოვის ბაიარებისა, რომელნიც საქართველო საქრისტიანოს მხრით კარგათ იცნობდნენ და რომელთაც საქართველოს შესაძენათ თვალებიც დიდათ დააჭყიტეს. ამ ბოროტების სინამდვილეს და მას ანუ სხვას ჩვენ

დავასაბუთებთ თვით შაჰ-აბაზის შემოსევის ანუსსვით.

აქ კი ისევ წერილის საგნათ აღებულს გარემოებას მივმართავთ, ანუ ალა მაჰმადხანის მიერ საქართველოში მეორეთ შემოსევას, რაც იმედია, რომ ეს გარემოება ბევრს ქართველს დააფიქრებს, ბევრს აუტოკებს გულს და აღუძრავს სიბრალულს, განწირულ საქართველოს შესახებ. მოკლეთ კი ვიტყვით შემდეგს, რაც იქმნება შედარებით კილოს მსგავსი ახსნა აწინდელ ქართველთა მდგომარეობის და საქართველოს წაქცევის.

ქართულათ ნათქვამია: – „კვიცი გვარზე თუ

-11-

ჯიშზე ხტისო“. ამიტომ დღეს საქართველოს წაქცევაზე და მის განწირულს მდგომარეობაზე ჩვენ ხაზნი არ უნდა ვიქმნეთ და ან გაკვირვებულნი, რადგანაც აწინდელ ჩვენ მტერ-მოყვარე ბოლშევიკების მოქმედებას და მათ ბოლშევიკურ ნიადაგს მჭიდრო კავშირი აქვს მათს წარსულთან და მათ მამა პაპათა იმ ბოროტ-მოქმედებასთან, რითაც ივინი იყვნენ აღსილნი და მით საქართველოსაც ღუპავდნენ და მიწაზე ანადგურებდნენ.

ამას ჩვენ მიტომ ვამბობთ ასე თამამათ, რადგანაც დღევანდელი ბოლშევიკებიც არ გახლავან თავიანთ ველურ მამაპაპათა მცნებისაგან დიდათ ჩამოშორებულნი, რაც იყვნენ ძველათ რუსთა მეფენი და გენერლები და როგორც ესენი მოქმედებდნენ საქართველოს სამეფოს დასალუპათ და ქართველი ერის მოსასპობათ. ისევე ამ ბოროტების შთამომავალნი ვითომც და სოციალურის აზროვნებით გატაცებული ბოლშევიკები არიან, რომელნიც საქართველო ცოცხლივ დამარხვას უპირებენ.

ამიტომაც გვახსენდება ძველი ქართული თქმულება, რომ „კვიცი გვარზე ხტისო“ ახლანდელ ბოლშევიკებამა ამ ჩვენმა მტრებმა ჩვენს წინააღმდეგ ჩაი-

დინეს ის ცოდვები და მტრობა, რითაც მათი მამა-პაპანი იყვნენ ამაღლებულნი საქართველოს სამტროთ. ეს რომ ცხადია და საბუთიანი, ამას ასაბუთებს ცხადათ ის გარემოებაც, რომ ბალშევიკების მამა-პაპებმა

-12-

საქართველოზე, მეორეთ აამხედრეს მტერი და 1797 წ. საქართველოს ასაკლებათაც გამოუსიეს. რაც წარსულში ეს მამები გახდნენ ქართველების სამტროთ და მოსასპობათ, ის დღე მათი შვილები გახლავან. ეს გარემოება ჩვენთვის არ უნდა იყოს უცხო და საკვირველი.

საქართველოს დაღუპვის და მოსპობის მიზეზები ყოველთვის სულ ის გახლდათ, რომ 1720 წ. პეტრე დიდის შემდეგ ყოველთვის სპარსნი და ოსმალნი სულ მის გამო გვემტერებოდნენ, რომ რუსებთან მეგობრობას თავი დაანებეთო, ეს რომ მართალია ამას ასაბუთებს ის მაგალითი, რომ 1795 წ. თვით ალა მაჰმადბახანმაც კი მიმართა მეფე ერეკლეს ასეთის თხოვნით და წინადადებით:

„მნაო არაკლი! უმორჩილესათ გთხოვთ, რომ რუსებთან შეერთება და მეგობრობა დახსნათ, თორემ ჩვენ მოვალთ და თქვენი და რუსთა სისხლს დავღვრით და აგიკლებთ“ ეს სიტყვები მოყვანილია იმ „ფირმანში“ რომელიც მტერმა მეფე ერეკლეს გამოუგზავნა 1795 წ. საქართველოზე დაცემის ცოტა წინეთ, აქ მოვიყვანთ „ფირმანიდამ“ მხოლოდ ერთს ადგილს, რომელიც ნათლად ხატავს და ამართლებს ჩვენს მოსაზრებას. ამ „ფირმანის“ ერთი ადგილი, რომელიც მიმართულია მეფე ერეკლესთან ასე:

„ეხლა სწორე ეს არის, ღვთის მოწყალებით, რომლისა ძლიერებითა, ამისა დიდებასა შინა აღვე-

-13-

დით. ეხლა ჩვენი დადებული ნება ეს არის, რომ თქვენ ერთი ჭკვიანი კაცი ხართ, ამ გვარი საქმეები განიშორეთ, რომ ქვეყნის თასლებიც არის და რუსებთან შეერთებულება დახსნა. თუ ამას არა იქმ, რაც გვიბრძანებთ, ამ ცოტა ხანში საქართველოზე მოვალთ, რუსთა და ქართველთ სისხლს ერთად დავაქცევთ და მტკვრის მსგავსად მდინარედ გავაკეთებთ, რადგანაც ამის შეტყობინება საჭირო იყო, ამიტომ ეს „ფირმანი“ მოგწერეთ, ჩვენ ბრძანებას არ გადახვიდე და შენი მდგომარეობა იცნა. ამას გაუცხადებთ მის სიმაღლეს, საქართველოს მეფე ერეკლეს 1795 წ.

ფირმანი ქართულად ნათარგმია იმავე დროს, ანუ 1795 წ. ფირმანი მოწმობს ცხადად და აუწყებს მეფე ერეკლეს, რომ რუსებთან შეერთება დახსნას, ისიც უნდა ითქვას, რომ ხანდისხან ქართველნი სპარსთ-ოსმალთა წინადადებას ყურადღებას აქცევდნენ და რუსებთანაც სწყვეტდნენ კავშირს და ამით იმედოვნებდნენ ქვეყნის დამშვიდებას.

მაგრამ რუსნი მაინც არ სტოვებდნენ ქართველებს და საქართველოს თავს არ ანებებდნენ, არა სცილდებოდნენ, თავს არ ანებებდნენ და მით ქართველ ერსაც არ აძლევდნენ მოსვენებას. რუსნი ქართველებს არამც თუ სცდილობდნენ, არამედ სცდილობდნენ ყოველთვის და ქართველებს ისეთ ხრიკებს ახვევდნენ თავზე, რითაც რუსნი დიდის იმედებით

ფიქრობდნენ საქართველოს ხელში ჩაგდებას და ბოლოს ერთ მერჯულე ქართველების გადაგვარება. გარუსებასაც. ამ ეშმაკობის მისაღწევად და საქართველოს სამეფოს ხელში ჩასაგდებათ, ხელს უწყობდა დიდათ ის გარემოება, რომ რუსთა და ქართველთა სჯულში ქრისტიანული იყო და მეორე ქართველები კიდევ ამ ქრისტიანობის სჯულის დიდი პატივისცე-

მის მცემლები იყვნენ და რუსნიც რასაკვირველია ამით სარგებლობდნენ. სულ ეს ქრისტიანობა და ამ სჯულის ერთობის საქმე იყო საგნათ გამხდარი, რომ რუსნი აუცილებლივ ითხოვდნენ საქართველოს შეერთებას, იგინი ამ ბოროტებისათვის აღარაფერს ზოგავდნენ, ყველაფერს ღონისძიებას ხმარობდნენ.

ეს ღონისძიება როგორი იქნებოდა ქართველი ერისა და საქართველოსთვის, დასაღუპი, თუ სრულად მოსასპობი, გამანადგურებელი და სხვაც ასეთნი. ამასთან რუსებს საქმე არ ჰქონდათ, ოღონდ მათ კი მიეღწიათ თავიანთ საწადელს და საქართველო ხელში ჩაეგდოთ. ამ ბოროტების ცხადი საბუთია ის გარემოება, რომ 1795 წ. საქართველოს ერის მტერს, აღა მაჰმადხანს, ტფილისის აკლემის დროს, დიდმალი რუსის იარაღი აღმოაჩნდა, რაც რუსებს მისთვის საიდუმლოთ მიეცათ დახმარებათ, რომ მტერი მოსულიყო და უფრო მაგრა აეკლო საქართველო.

ამავე ბოროტების ცხადი საბუთი გახლავსთ და მაგალით შემდეგი გარემოება, რომ რაკი 1795 წ.

-15-

საქართველოს აოხრების შემდეგ საქართველო რუსებს არ ჩაუვარდათ ხელში. მეფე ერეკლემ რუსეთს თავი არ დაუკრა საქართველოს შეერთებისათვის, რაკი ამ შეერთებას ეკატერინე ვედარ მოესწრო და გარდაიცვალდა, ამის ნატვრას ვერც პავლე ელირსებოდა ადვილათ და მალე. ამიტომ რუსეთის მელა გენერლებმაც თვის მოქმედებას უფრო მკაცრი ბოროტი გზა მისცეს, რომ ეგები მის საშუალებით საქართველო უფრო მალე ჩავარდნოდა პავლე იმპერატორს.

მართალია აღა მაჰმადხანმა 1795 წ. საქართველო სასტიკათ დაამხო, მაგრამ ვერც ისე, როგორც ეს რუსებს სურდათ და ენატრებოდათ. ეს გარემოება ცხადია იმითაც, რომ თფილისის აოხრების შემ-

დეგ, ყეინი საქართველოს საზღვრებში სულ 12 დღეს დარჩა, მეტი არა, მის შემდეგ დევნილი აი-ბარგა და სპარსეთისაკენ გაეშურა. მართალია მათ ქართველები დაამხეს, მაგრამ არც თვითონ დაადგათ კარგი დღე, თვითონაც დაემხნენ.

ქართველებმა როგორც იქმნა მტერი განდევნეს საქართველოდან და მალე მიეცნენ მოშენების და ცხოვრების მოწესრიგებას, ტფილისმაც იწყო მოშენება და გამაგრება. მთელი ქართველობა მიეცა ამის ზრუნვას, დამიტომ რუსების ნატვრაც არ შესრულდა, მეფე ერეკლემ პავლე იმპერატორს არ მიმართა ისეთის სათხოვრით, საქართველოს შეერთების შესახებ,

-16-

როგორის იმედიც ჰქონდა ეკატერინეს მის გენერლებს და ნამეტურ პატიომკინს, ზუბოვს, ლუდოვიჩს და ამათგან ერთათ ახლად გამეფებულ პავლე იმპერატორსაც. რუსეთის გენერლებმა მალე შეიტყეს გარსევან ჭავჭავაძისაგან რომ მეფე ერეკლე არ აპირებს რუსეთთან კავშირს და შეერთებასო, ამიტომაც პავლე იმპერატორის მგელმა გენერალმა ახლა სხვა, მაგრამ ახალ ბოროტ გას დაადგნენ საქართველოს დასაღუპათ.

1795 წ. რომ სპარსეთის ყეინმა საქართველო მძლავრათ რომ ვერ დაამხო და ამ აოხრებაში მეფე ერეკლე ვერ დაამუხლა რუსეთის ხელმწიფის კარის წინა, ამ გარემოებამ რუსეთის იმპერატრიცა დიდათ დააღონა და შეაფიქრიანა. ამ სვავის დარდს მალე აღმოუჩნდა უებარი წამალი ამ უებარ წაშლის გამკეთებელი პეტერბურგში გახლდათ, გადაბირებული და საქართველოს მოღალატე გარსევან ჭავჭავაძე, ამისი ამხანაგები და არაჯ-ნორთი სომეხთა, ანუ რუსეთში მყოფი ეპისკოპოსი იოსებ არღუთინსკი, საქართველოსა სამეფოს დაუძინებელი მტერი...

გარს. ჭავჭავაძემ აცნობა ეკატერინეს, რომ

რაკი არ იქმნა და ერეკლემ არ ქმნა და შეერთები-
სათვის მოციქულები არ გამოგზავნა თქვენს წინაშე,
ახლა კარგი დრო არის, რომ იმავყეინისაგან მეო-
რეთ იქმნეს აკლებული და ამის შემდეგ კი იმედი
უნდა ვიქონიოთ, რომ საქართველო ვედარ იარსე-

-17-

ბებს, მეფე ერეკლე უსათუოთ თქვენ მოგმართავსთ
და იმის მაგალითით იმერთა მეფე სოლომონიც თავს
დაგიკრავსთ, საქმე მარტო მეფე ერეკლე გახლავთო.

ამ იუდას თურმე სასტიკათ აქეზებდა სომეხთა
ეპისკოპოსი იოსებ არღუთინსკი. ეს არღუთინსკი და
სომეხი სერგეი ლაშქაროვო იყვნენ საქართველოს სა-
მეფოს მომთხრელნი, ამათ რუსული ენა იცოდნენ და
სიქართველოს სამეფო მონისტერმა კი რუსული არ
იცოდა, ამიტომაც ტყუვდებოდა ყველაფერში გარს.
ჭაჭავაძე, რუსეთის ქრთამებიც ხომ სასტიკათ აბრ-
მავებდა მას.

ამათს ბოროტებას გიორგი მეფის შვილნი და-
ვითი ლა ბაგრატი შეჩვენებით ანუსხავენ. განსაკუთ-
რებით სწყევლიან მათ და უფრო კი სომეხთა ეპის-
კოპოზ იოსებს, რომელიც იმ დროს რუსეთში სცხო-
ვრობდა, და ეს მოხერხებული ბოროტი მტერი სა-
ქართველოს სამეფოს დასაღუპავათ მოქმედებდა; ამათ-
თან სხვებიც იყვნენ თურმე. ამას აღნიშნავს როგორც
ივანე ხელაშვილი, ისევე ალექსანდრე ორბელიანი.
საყურადღებოა აქ ისიც, რომ იმ დროს, პეტერბურგ-
ში თურმე ერთობ დიდი წრე არსებობდა ისეთი,
რომელნიც საქართველოს სამეფოს დასაღუპავად მო-
ქმედებდენ და რომელთაც სათავეში ედგა გარსევან
ჭავჭავაძე და იოსებ ეპისკოპოსი.

სულ ამათი რჩევა იყო, რომ ეკატერინემ 1794
წ. ერთი მილიონი ვერცხლის მანათიანი მოაჭრევინა

-18-

და ეს ფული მან სპარსეთის ყეინს გაუგზავნა ჩუმად, დახმარებათ. ამ მოჭრილის მანეთიანების ერთი ცალი პოეტ აკაკისაც ჰქონდა, რომელიც მას ზურაბ წერეთლის ოჯახის მემკვიდრეებისაგან ეშოვნა. საყურადღებოა აქ კიდევ ის გარემოება, რომ როგორც ეს პირები პეტერბურგში მოქმედებდნენ, ამათსავე მსგავსათ თურმე მოქმედებდა და საქართველოს სამეფოს სამარეს უთხრიდა გენერალი ლუდოვიჩი-გიორგევსკილამ.

ლუდოვიჩმა პატიომკინის გველობით საქართველოს სამეფო საქმეები და ქართველ ერის ცხოვრების პირობები კარგათ შეიტყო. ამან უფრო ოსტატურათ დაიწყო მოქმედება და აშტრახნელ სომხის ვაჭრების დახმარებით, რომელთაც რუსული ენა კარგათ იცოდნენ, მიმართა სპარსეთის ყეინს და დაუწყო ამხედრება ერეკლე მეფის წინააღმდეგ. ცნობა არის დარჩენილი და ამას ბაგრატ ბატონიშვილიც ასაბუთებს, რომ ეკატერინესაგან მოჭრილ ვერცხლის მანეთებს ლუდოვიჩი აშტრახნელ სომხებზედაც ხარჯავდა თურმე, მოსაქრთამავათ.

ლუდოვიჩმა აღა-მაჰმად-ხანს ასეთი ჭორები აცნობ: ერეკლე მეფე თქვენს სამტროთ აქამდის რუსეთის კარს აწუხებდა, ახლა ოსმალებსაც მიმართა და მათის დახმარებით თქვენს წინააღმდეგ მოქმედებას აპირებს, ახლა რომ დაეცეთ ერეკლე მეფეს, ადვილათ აჯობებთ და, მასთან ასწავლით ჭკუას, რომ

თავის ქერქში ჩაეტიოს და სხვებსაც აღარ აწუხებდეს. გაგაგებინებთ იმასაც, რომ თქვენი მტერი არც რუსეთია და არც ოსმალეთი, თქვენი მტერი ერეკლე მეფეა, რომელიც თქვენ გამტერებთ რუსეთსა და ოსმალეთსაც; მოსპეთ ეს მტერი და მაშინ თქვენთანაც მოისპობა ამათი მტრობაცაო.

ბაგრატ ბატონიშვილი მოწმობით, ასეთ და-რიგებას რუსეთის ლენერალი, ანუ კავკასიის რუ-სების ჯარის უფროსი მთავარ მართებელი წერილე-ბით კი არა ჰგზავნიდა, ასეთ ცნობების შესათვლე-ლათ ჰყვანდა დაქირავებული ასტრახანის სომხის მო-წინავე ვაჭრები, რომელთაც რუსული და სპარსული ენაც კარგათ იცოდნენ.

ესენი დავალებას ასრულებდნენ და თავის მხრი-ვაც რასმე უმატებდნენ.

ამათისავე მოწმობით, ისი არის საყურადღებო, რომ თვით ესევე ვაჭრები საიდუმლოთ უზიდავდენ ალა-აჰმად ხანს სხვა და სხვა იარაღებს, რასაკვირვე-ლია, მალულათ და ისე მოწყობილ ყუთებით, რომ თვითქოს სავაჭრო სხვა და სხვა რუსული საქონელი ყოფილიყოს და არა სამხედრო იარაღი.

აშტრახნელ სომხებმა დიდის და ტკბილის სპარ-სულის ენით მოხიბლეს ალა-მაჰმად-ხანი, ხოლო ამ მტერმაც მისცა პასუხი თურმე დუდოვიჩს: თქვენი მე-შინიან, რადგანაც, 1783 წ. რუს-ქართველთა პირო-ბის ძალით, თქვენ ვალდებული ხართ, გაჭირების

-20-

დროს საქართველოს დაეხმაროთ, თუ ეს არ იქნება მე მაშინ ერეკლე მეფეს ჭკუას ვასწავლიო.

მოხდა ისიც, რომ მტერმა მტერს აუწყა ფიცით: თქვენ წადით, საქართველო მოსპეთ, აიკლეთ, ჩენი შიში ნუ გაქვსთ, ჩვენ ერეკლე მეფეს შველის პირო-ბას მივსცემთ, მაგრამ მოვატყუებთ, თქვენი მისვლის დროს, ჩვენ მას არ ვუშველითო. ნიშნათ ამისა ჩვენ გიგზავნით დახმარებასაც ვერცხლის ფულით, რასაც ეს აშტრახანის ჩვენი და თქვენი მოყვარე სომხები გადმოგვცემენ და მასთან სამხედრო იარაღსაც, სამ-ხედრო იარაღს კიდევ მოგაწოდებთ, თუ კი ეს თქვენთვის საჭირო იქმნება. ასეთის ამბებით და და-იმედებით დესპოტი ალა-მაჰმად-ხანი წაქეზებულ

იქმნა.

ბევრის ფიქრის შემდეგ, მტერმა გადაწყვიტა საქართველოზედ გამოლაშქრება. 1795 თუ მას ჰყვანდა 300 ათასი კაცი, ახლა გადაწყვიტა 600 ათასი ჯარის შეკრება და ამოდენა ჯარით დასცემოდა საქართველოს.

ყეინის სამზადისის ამბები ერეკლე მეფემაც მალე შეიტყო. დიდათ დაღონდა, ამანაც სამზადისი დაიწყო, მაგრამ მაინც დიდი შიში აქვდა, რადგანაც ისიც შეიტყო, რომ მტერი 600 ათასი კაცით აპირებს დაცემასო. მეფედ ერეკლე ძალზე დაღონდა. მიმართა იმერთ მეფე სოლომონს და სთხოვა თფილისში ჩამოსულიყო.

-21-

სოლომონ მეფე მალე ეწვია თფილისში მეფე ერეკლეს ერეკლემ შესჩივლა თავისი დარდები. სოლომონ მეფემ აღუთქვა, ჩემის ჯარით დაგეხმარებით. – მარტო თქვენი ჯარი რას მიზამს რიცხვმრავალ მტრის წინააღმდეგო, – უთხრა ერეკლემ.

მაშინ სოლომონ მეფემ ურჩია: ეკატერინე ცოცხალი აღარ არის, პავლე იმპერატორის მორიდება ნულარ გექმნება, როგორც ეკატერინესი. გარდა ამისა, პავლე მფარველია ყველა ქრისტიანებისა, ნამეტურ საქართველოსი, მიმართეთ მას და დახმარება სთხოვე, უეჭველად დაგეხმარება, ჯერეთ, თქვენ მიმართეთ, მერე მეც მივმართავ, იმედი უნდა ვიქოწიოთ, რომ გაჭირვების დროს გვიშველისო.

დაღონებულმა მეფე ერეკლემ შეისმინა სოლომონ მეფის რჩევა და მართლაც განიძრახა პავლე იმპერატორისთვის მიემართნა და დახმარება ეთხოვნა. გაგზავნა კაცები თავის მანდატურთ უხუცეს (მინისტერი) გარსევან ჭავჭავაძესთან და დიდის გულმოდგინებით შეუთვალა და დაავალა: პავლე იმპერატორთან მიშუამდგომლე, აღა-მაჰმად-ხანი მეორეთ მოდის

ჩემი ქვეყნის ასაკლებათ, ეგები ჯარით დამეხმაროს, რომ მტერმა სულ არ ამიკლოსო.

გარსევან ჭავჭავაძემ როგორ მოისაქმიანა პავლე იმპერატორთან, ამის ცნობა არა გვაქვს, ხოლო მეფე ერეკლეს მალე ეუწყა, რომ პავლე იმპერატორმა შეისმინა თქვენი ვედრება და გატყობინებთ,

-22-

რომ მალე თქვენს ქვეყანაში ჩამოვა რუსის ჯარი, რომელიც გაჭირვების დროს დახმარებას გაგიწევს-თო. ამ ცნობის შემდეგ კიდევ მოუვიდა მეფე ერეკლეს პირადი ცნობა, რასაც გარს. ჭავჭავაძე ატყობინებდა რომ თქვენს დასახმარათ რუსეთიდან ერთი გენერალი წამოვა თავის ჯარით და მეორე ბრძანება გიორგიევსკში ღენერალ ლუდოვიჩს მოუვა, იგიც დაგეხმაროთ გაჭირვების დროს ბრძოლაშიო.

ასეთმა ამბებმა მეფე ერეკლე დიდათ გაახარა. ახლა კი მტერი ველარ მავნებს და როგორც მოვა აქ, ისევე წაბმანდება დამარცხებულიო, ამიტომაც დაიმედებული მეფე ერეკლე დღე და ღამ გაჰყურებდა რუსეთის გზას და მოუთმენლად ელოდდა რუსის ჯარს. მაგრამ დღენი მიდიოდნენ, რუსის ჯარი კი არსადა სჩანდა. ნელნელა იმის ცნობაც მოდიოდა, რომ ალა-მაჰმად-ხანმა თავის დიდათ ჯარით უკვე სპარსეთი გადმოიარა და კავკასიაში შემოვიდაო. მეფე ერეკლეს ეს ამბები დიდათ აღონებდა. ამის დალონების წამალი რუსეთის ჯარის მოლოდინი იყო, მაგრამ ჯარი კი არსად სჩანდა. ამ მოლოდინში ის ცნობაც მოვიდა, რომ ყეინმა უკვე შუშას მოაღწიაო. ამ ამბავმა მეფე ერეკლე უფრო დაალონა და დაადარდიანა. ისევ რუსების იმედით სულდგმულობდა. პავლე იმპერატორის ბრძანებით რუსეთიდან თურმე გენერალი ბულგაკოვი გამოეგზავნათ და თან ჯარი გამოეყოლებინათ. ეს ამბავი დადის-

ტნის ერთ-ერთ შამხალს ყეინისათვის ეცნობებინა, – რუსეთიდან ჯარი მოდის მეფე ერეკლეს მოსაშველებლათო. ამ ამბავმა ალა-მაჰმად-ხანი ძრიელ გააბრაზა. ღუდოვიჩს ფიცხლად კაცები გაუგზავნა და საყვედური შეუთვალა: თქვენ სიტყვა მომეცით, ჩვენ მეფე ერეკლეს არ უშველოთო, ის კი არა და დღეს თქვენი ჯარი მოდის მის დასახმარებლათ, ეს რას ჰგავსო?!

ღუდოვიჩმა უპასუხა: თქვენ წადით, როგორც მიდიხართ და ჩვენი შიში ნუ გაქვსთ, ჩვენ მართალია, შველის პირობა მივეცით, მაგრამ შველით კი არ უშველით, მოვატყუილებთო. ამ ამბავმა ალა-მაჰმად-ხანი დიდათ გაახარა.

მოკლე ხანში ყეინმა ქ. შუმას მიაღწია, აიღო ის ქალაქი, ამ ქალაქის ხანი გაამევა და მის სახლში თვით დაბინავდა. აქ შეუდგა გეგმის შედგენას, თუ როგორ უნდა დაემხო საქართველოს სამეფო და როგორ ესრისა ქართველი ერთი, ამის აქ ყოფნის დროს, მართლაც, რუსეთიდან მომავალი რუსის ჯარი გამოსჩნდა, ამ ჯარს თან მოსდევდა გენერალი ბულგაკოვი. მალე კავკასიის მთებზედ შემოდგა ფეხი და თერგის ხეობას მოაღწია. აქ მას ღუდოვიჩი დახვდა.

ამათ ლაპარაკი მოუხდათ და ღუდოვიჩმა გენე-ბულგაკოვს უთხრა: ჩვენის ხელმწიფის ეკატერინეს ნებართვით მე ალა-მაჰმად-ხანს პირობა მივეცი,

ჩვენ ამ ომში ჰარ გავერიოთ; პავლე იმპერატორი ახალგაზრდა კაცია, და ამიტომ შენ უკას გაბრუნდი შენის ჯარით, მეფე ერეკლეს შველა ჩვენი საქმე არ არის. ბულგაკოვი უკან გაბრუნდა, მაგრამ თავის იმპერატორის ემინოდა.

ამ დროს, კასპის ზღვის ნაპირებზედ იმყოფებოდა გენ ვალ. ზუბოვი თავის ჯარით; ამ ჯარით მან დაიპყრა ყუბა, შემახა და სხვა ადგილები; ზუბოვი უნდა შესულიყო დაღისტანში და ჯერეთ ეს უნდა აეღო და მერე ბაქო. გენერალი ბულგაკოვი ზუბოვის ჯართან მივიდა და მისი იქ მისვლის ამბავი გრაფ ზუბოვსაც აუწყა. ზუბოვს მოეწონა ამ საქმის ასეთი ცვლილება, ბულგაკოვს დაუმაძღლა და მასთან ბულგაკოვს დაავალა დაღესტანში შესვლა და გალაშქრება.

მოკლე დროის განმავლობაში საქართველოს სამეფოს ბედი კიდევ სხვანაირად შეიცვალა. პეტერბურგში რა მოხდა საქართველოს სამეფოს და ერის დასალუპავათ ან ვინ რას ჰმოქმედებდა, ამის ცნობა ჩვენ არა გვაქვს მხოლოდ ლუკა ისარლოვის მოწმობით აი რა მომხდარა.

პავლე იმპერატორის გამეფების ცოტა ხნის შემდეგ, გრაფ ზუბოვს უცბად შიკრიკი მოუვიდა, გრაფი ვინგშტეინი, და თან მოუტანა ასეთი ბრძანება და ცნობა: ეკატერინე იმპერატრიცა გარდაიცვალა, მის მაგიერ გამეფდა პავლე პეტრეს-ძე, ამიტომ გაუ-

წყებათ თქვენ, რომ კავკასიის თემზედ და კასპის ზღვის ნაპირებზედ ბრძოლა შესწყვიტოთ და რუსეთის ჯარი სულ რუსეთში დააბრუნოთ დროითო.

გრაფ ზუბოვმა შეასრულა ბრძანება, დაპყრობილი ადგილები დასტოვა. მალე ბულგაკოვის მგზავრობაც შეაჩერეს დაღისტანში და ზუბოვი და ბულგაკოვიც რუსეთის გზას გაუდგნენ.

ზუბოვი აღა-მაჰმად-ხანს არას ერჩოდა, მარამ ყეინს მაინც გულში ცეცხლი ენთო და ზუბოვის ბრძოლას სხვა და სხვა ხანებთან იგი სულ ვერ იტანდა, ყველა ამის მიზეზებს სულ მეფე ერეკლეს აბრალებდა, ყველაფერი ეს სულ მეფე ერეკლეს წყა-

ლობით ხდებოა. მეფე ერეკლემ კი ამ ვერაგობის საქმე სულ არ იცოდა.

რუსეთში ზუბოვისა და ბულგაკოვის გამგზავრების ამბავი შუშაში ყეინსაც აცნობეს. ამ ამბავმა ყეინი დიდათ გაახარა. ყეინმა მალე ლულოვიჩს მადლობა შეუთვალა იდა თან ფეშქაშიც მიათვა დიდის მადლობის ნიშნათ. ცნობა არის, რომ ეს ამბავი მეფე ერეკლემაც შეიტყო, რუსეთში ზუბოვის წასვლამ არ შეაშინა, რადგანაც ზუბოვი მას არ უშველიდა; გენერალი ბულგაკოვის შემოსვლა კავკასიაში, მერე უკან გაბრუნება, ბოლოს ზუბოვთან შეერთება და ბოლოს უკანვე გაბრუნება კი არ იცოდა მას არც ელოდა.

არ ელოდა, რადგანაც მიზეზი ამისა აი რა იყო.

-26-

მეფე ერეკლე ქრისტიან ხელმწიფეებს ისე უცქეროდა, როგორც სახარებას, და ამიტომ სულ არ ფიქრობდა, რომ ქრისტიანი მეფე და ისიც რუსეთის, პავლე იმპერატორი, მომატყუილებსო.

ამიტომ იყო, რომ ბედშავს მეფეს ატყუილებდნენ. აღმოსავლეთის ერთა მეფეების პოლიტიკას იგი კარგად იცნობდა, ამიტომაც იგი აღმოსავლეთის მეფეთაგან ადვილად ვერ ტყუვდებოდა, ქრისტიან სამეფოთა მეფეების პოლიტიკას იგი სულ ვერ იცნობდა, ნამეტურ რუსეთს იმპერატორების ხომ ამას ყველაფერი სჯეროდა და ყველაზედ მეტათ კი ესენი ატყუილებდნენ და სამარეს უთხრიდნენ როგორც მეფე ერეკლეს, ისევე საქართველოს სამეფოს და ერს.

ამ დღის გაჭირვების დროს მოატყუეს რუსებმა მეფე ერეკლე და მოატყუილეს ისე, რომ ამითი საქართველო უნდა განწირულიყო.

საქართველო დასალუპათ გაიმეტეს და განწირეს პავლე იმპერატორმა, გრაფ ზუბოვმა, ლულოვიჩმა, ბულგაკოვმა და სხვებმა, მაგრამ ამაღ ღროს საქართ-

ველო არ გასწირა ღმერთმა, განგებამ, თავისმა სიმართლემ, და ამ დროსაც საქართველო გადურჩა თავის მძლავრს მტერს, თავისავე შვილის, ქართველი კაცის მკლავის ძალით.

ისტორიკოს პლატ. იოსელიანის მოწმობით აღა-მაჰმად-ხანს ჰყვანდა ორი მსახური, ერთი იყო ქართველი, მეორე ლეკი. ქართველს სახელად სადი-

-27-

ხა ერქვა, წინეთ კი ამას ანდრია რქმევია, ეს ანდრია მცხეთელი ყოფილა, პატარაობის დროს სპარსებს ტყვეთ წაეყვანათ სპარსეთში, გაუთათრებიათ და სახელად სალიხა უწოდებიათ.

ეს სადიხა, თუ ანდრია, მეტად მახვილგონიერი ყოფილა. თავის გონიერების წყალობით, უკანასკნელი აღა-მაჰმად-ხანის მსახურათ გამხდარა. ვალდებულეზად ჰქონია ყეინის ხელზედ მსახურება, მიტანა პირის საბან წყლისა, ჩაისა, ყალიონის და ნამაზის დროს წყლისა და ნამაზისთვის ჭურჭლის მოტანაც, ლეკსაც ჰქონია მინდობილი სხვა თანამდებობა ყეინის წინაშე.

შემთხვევით ლეკმა თურმე რაღაც დანაშაული ჩაიდინა ყეინის წინაშე, ამიტომაც ყეინს სიკვდილით დასჯა მიუსჯია, ამ სასჯელის განცხადების დროს. სადიხანსაც უბრალო რამ დაუშავებია ყეინის წინაშე. ნამაზისთვის წყალი და ტაშტი მიუტანია თურმე, ამის შემდეგ ყეინი ნამაზს შვრებოდა, ლოცულობდა, სადიხამ ჭურჭელს და ტაშტს ალაგება დაუწყო, ამ დროს ტაშტი ხელიდან გაუვარდა წყალი დაიღვარა და ყეინს ლოცვის დროს დაჩოქილს, მუხლების ქვეშ შეუდგა წყალი.

ყეინმა ლოცვა შეასრულა, სადიხას ხმა არ გაცა, რადგანაც ლოცვის დროს ხმის ამოდება მათში არ შეიძლება. ლოცვის შემდეგ თავის მოჭრა მიესაჯა მასაც. ეს დღე იყო ხუთშაბათი და ამათთვის

თავი უნდა მოეჭრათ შაბათს. ამ სასჯელმა ეს ორი ამხანაგი მტკიცეთ შეაერთა, ამათ ითათბირეს და ბოლოს დადვეს პირობა, ვინემ ამ ბოროტ ყეინის წყაბლობით ჩვენ დავიხოცნეთ, ამაღამ ჩვენ მოვკლათ იგიო. დადეს ფიცი. ამ დღესვე მათ იშოვნეს კარგი ხმაღ-ხანჯალი, შუა ღამისას, როცა ყეინს ეძინა, შეიპარნენ მის სადგომ ოთახში, სადიხამ იშიშვლა მჭრელი ხანჯალი და ერთის დაკვრით თავი ტანს მოაცილა ისე, რომ ყეანმა ხმის ამოღებაც ვეღარ მოასწრო.

ამის შემდეგ ეს სადიხა და ლეკი იქიდან გამოიპარნენ და საქართველოში წამოვიდნენ. ჯერეთ ნუხაში მისულან და ნუხის ხანისთვის მიუტანიათ ამბავი, ყეინი მოვკალითო. ეს ხანი მტერი ყოფილა ყეინის და ამიტომ ამათთვის ფული უჩუქებია. ლეკი იქ დარჩენილა და სადიხა კი ტფილისში წამოსულა მეფე ერეკლეს ეახლა თურმე და გადასცა ამბავი, რომ ჩვენ თქვენი მტერი ყეინი მოვკალით და ეხლა თქვენ მისი ომის შიში და ფიქრი ნუღარ გაქვსთ, იგი აქ ვეღარ მოვაო.

მეფე ერეკლე ამ ამბავმა დიდათ გაახარა, ღმერთს მადლობა შესწირა და რუსეთისაკენაც ყურებას თავი დაანება. რუსეთიდან მაინც არავინ გამოჩნდა.

მეფე ერეკლემ სადიხას საჩუქრები უბოძა და მასთან ულუფაც დაუნიშნა. მერე ეს ანდრია ბერად იქმნა აღკვეცილი, რადგანაც იგი თურმე დაკოდი-

ლიც ყოფილა ყეინისაგან. ასეთის სასწაულებრივის გარემოების წყალობით გადარჩა საქართველო აოსრებას მეორეთ 1797 წ. მცხეთელი ანდრია გარდაიცვალა 1810 წ. ქ. თფილისში.

ამ გარემოების შესახებ ლუკა ისარლოვი ასე გადმოგვცემს ალა-მაჰმად-ხანის ორს მსახურს ერთმანერთში ჩხუბი მოუვიდათ, ამათი ჩხუბის ამბავი ალა-მაჰმად-ხანმა გაიგო. ეჯავრა მათი ყვირილი და ამიტომ ორივეს თავის მოჭრა მიუსაჯა. ამათ შესახებ სადიხ ხანმა ჩაკაკჩიმ ყეინს პატიება სთხოვა, მაგრამ ყეინმა არ შეისმინაო. იმავე დღეს ეს წაჩხუბებულნი მსახურნი შეერთდნენ და იმ ღამესვე მოჰკლეს ალა-მაჰმად-ხანო.

არის ასეთი გადმოცემაც: ალა-მაჰმად-ხანს ჰყვანდა ორი მსახური, ერთის საქმე იყო ასეთი სამსახური: სამთელი უნდა აენთო ოთახში, სადაც ყეინს ეძინა, ერთი სამთელი რომ გაქრებოდა, მას მეორე უნდა აენთო. ერთხელ თურმე სამთელი ჩაქრა და ამ მსახურს დაავიწყდა ახალ სამთლის ანთება. ამ დროს ყეინს გაეღვიმა და მსახურს ყვირილი დაუწყო. მსახურმა ცახცახით სამთელი მიიტანა და აანთო.

ყეინი ამაზედ ისე გაბრაზდა, რომ მსახურს თავის მოჭრა მიუსაჯა. მეორე დღეს, ყეინი როცა ლოცვაზედ დაჩოქილი იყო, მეორე მსახურს უნდა აელაგებინა ნამაზის წყლის ჭურჭელი და ტაშტი. ალაგების დროს, მსახურს ტაშტი ხელიდან გაუვარდა

-30-

და წყალი დაედვარა. წყალი ყეინს მუხლებ ქვეშ შეუდგა, მაგრამ ხმა არ ამოიღო, რადგან ლოცვის დროს არ შეიძლებოდა ხმის ამოღება, ლოცვის გათავების შემდეგ დიდათ გაბრაზდა და ამ მსახურსაც თავის მოჭრა მიუსაჯა.

ამ სასჯელმა ეს ორი მსახური ერთად შეაერთა, ესენი შეითქვნენ და გადაწყვიტეს ყეინის მოკვლა და იმ ღამესვე მოკლეს კიდევაც. ისარლოვი სწერს, რომ ამ ორის მსახურის სიკვდილით დასჯის პატიებისათვის ყეინთან შევიდა სადიხა ხანი ჩაკაკჩი და პატიება სთხოვა, მაგრამ ყეინმა არ შეისმინაო. ლუ-

კა ისარლოვი ამ სადიყის ვინაობის შესახებ არასფერს ამბობს, ვინ იყო იგი და რა ტომის.

ამიტომ ამის გადმოცემას ჩვენ მნიშვნელობას არ ვაძლევთ და სალიხას გამო ჩვენ უფრო ვეყრდნობით პ. იოსელიანის მიერ გადმოცემულ ცნობებს.

ამ წიგნის ამბავი

ამ წერილის მასალები მოთავსებული იყო ერთ ძველს ქართულ ხელთნაწერ წიგნში, რომელ წიგნიც დაწერილია 1808 წელს და მერე ამ წიგნიდან გადუწერია ალექსანდრე ორბელიანს 1830 წლებში,

ეს ხელთნაწერი შესდგებოდა 30 წერილისაგან, იგი მე უნდა დამებეჭდა 1878 წ. მაგრამ იმ დროის ცენზორებმა არ მომცეს იმის დაბეჭდვის ნება და ხელთნაწერიც წამართვეს. რუსების შემოსვლის შემდეგ ქართული მწერლობა მკვდარია, 1801 – 1830 წ. ქართული მწერლობის ასპარესზედ მწერლობის აღარასფერი კეთდებოდა, იმ დროის ქართულ მწერლებათ სჩანან შემდეგი პირნი:

ივანე ხელაშვილი, რომელმაც 1820 წლებს დასწერა „კალმასობა“.

ფილადელოფოს კიკნაძე, რომელმაც 1818 წ. დაწერა პოემა „აღსდევთ გმირთ გმირნო, ნუ გძინავთ“ და სხვანიც.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ცნობილი პოეტი **სოლომონ დოდაშვილი**, ცნობილი პირი და ორიოდვე სხვანი, მაგრამ არც ერთის ამ პირის ნაწერი არ იყო ეს ხელთნაწერი.

ამ პირთა მომდევრათ ითვლება ალექსანდრე ორბელიანი, ამიტომ ეს ხელთნაწერიც ამის დაწერილი იყო, უკეთუ გადაწერილი. ამ ხელთნაწერის კითხვა მე დიდათ მიყვარდა, რადგანაც იგი სულ

საქართველოს შეეხებოდა და ნამეტურ იმ გარემოებას თუ რუსეთის მთავრობა როგორ მტრობდა საქართველოს ერს და მეფეებ. ნამეტურ საყურადღებო იყო ამ წიგნის ის ცნობები, სადაც ანუსხული იყო ის გარემოებანი, თუ რუსის მთავრობა და რომანოვის გვარის წევრნი, საქართველოს წინააღმდეგ როგორ რაზმავდენ ოსმალ სპარსელებს.

რადგანაც ეს ძვირფასი ხელთნაწერი 1878 წ. დავკარგე, ამიტომ ეს წერილი ეხლა აღვადგინე ხსენებული წიგნის ცნობების მოგონებით, რასაკვირველია შემოკლებითი.

ზ. ჭ.
